

ПРАВОВИЙ СТАТУС ТА СОЦІАЛЬНЕ СТАНОВИЩЕ РОМСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ

LEGAL STATUS AND SOCIAL POSITION OF THE ROMA NATIONAL MINORITY

Юрченко О.А., аспірант

Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК»»

Автором статті проведено аналіз правового статусу та соціального становища ромів в сучасних українських реаліях. Методологічним підґрунтям дослідження виступають результати опитування, що проводилися серед ромів, що проживають в закарпатському регіоні.

Мотивовано, що для толерантного співіснування всіх груп, етносів, національностей та народностей на території сучасної України затребуваним юридичним фактором є повага вказаних груп до держави, її національних інтересів та територіальної цілісності. З боку ромської національної меншини відмічається нехтування всіма державними інститутами, суттєвий рівень недовіри до правоохоронної системи, органів публічної влади, правових приписів. Вони мають власну ідентичність, яку ставлять основою культурно-побутового життя, але на відміну від більшості національних меншин така ідентичність є основою їх державно-політичного сприйняття. Вказане зумовлено недовірою ромів до влади, її органів та дискримінацією їх в усіх сферах життя.

Констатовано, що проблеми соціального становища ромів мають давню історію й глобальний характер, не залежать від території й характерні як для України так і європейських країн. За результатами авторського опитування визначено, що соціальне становище ромів характеризується ізоляцією та ущемленням прав і свобод. Встановлено значний рівень недовіри ромами до органів публічної влади різних рівнів та соціальну стереотипізацію ромської групи, що проявляється в посиленій дискримінації за ознакою національності.

Вказано, що європейські та міжнародні стандарти рівності та недискримінації приділяють значну увагу запобіганню та протидії дискримінації ромів, проте це не зумовлює покращення соціального становища ромської громади та суттєвого зникнення проблеми.

Акцентовано увагу на затребуваності такого адміністративного заходу як співпраця на муніципальному рівні. Підвищення рівня комунікації між лідерами ромських національностей та територіальними меншинами є критичним аспектом у формуванні ефективної державної політики з інтеграції та соціальної згуртованості.

Ключові слова: національна меншина, ромська національна меншина, правовий статус, дискримінація, соціальне становище.

The author of the article analyzed the legal status and social situation of Roma in modern Ukrainian realities. The methodological basis of the study is the results of a survey conducted among Roma living in the Transcarpathian region.

It is motivated that for the tolerant coexistence of all groups, ethnic groups, nationalities and nationalities on the territory of modern Ukraine, the required legal factor is the respect of the specified groups for the state, its national interests and territorial integrity. On the part of the Roma national minority, neglect of all state institutions, a significant level of distrust in the law enforcement system, public authorities, and legal prescriptions is noted. They have their own identity, which is the basis of cultural and everyday life, but unlike most national minorities, this identity is the basis of their state and political perception. This is due to the Roma's mistrust of the government and its bodies and their discrimination in all spheres of life.

It was established that the problems of the social situation of Roma have a long history and a global character, do not depend on the territory and are characteristic of both Ukraine and European countries. According to the results of the author's survey, it was determined that the social situation of Roma is characterized by isolation and infringement of rights and freedoms. A significant level of Roma mistrust of public authorities at various levels and social stereotyping of the Roma group, manifested in increased discrimination based on nationality, was established.

It is indicated that European and international standards of equality and non-discrimination pay considerable attention to preventing and countering discrimination against Roma, but this does not lead to improvement of the social situation of the Roma community and significant reduction of the problem.

Attention is focused on the demand for such an administrative measure as cooperation at the municipal level. Increasing the level of communication between leaders of Roma nationalities and territorial minorities is a critical aspect in the formation of an effective state policy on integration and social cohesion.

Key words: national minority, Roma national minority, legal status, discrimination, social situation.

Національна політика правової держави націлена на повну інтеграцію учасників соціальних груп в суспільно-державне життя. Увага до статусу національних меншин в Україні як багатонаціональної держави викликає особливий інтерес. Інтеграція всіх груп національних меншин протидіє державним та громадським заворушенням, встановлює мир та безпеку в соціумі.

Побудова суспільства на принципах інклюзії та толерантності вимагає від держави створення комплексу політичних, ідеологічних, культурних, матеріальних та юридичних гарантій забезпечення прав та свобод представників національних груп. Для формування такої моделі відносин слід врахувати самобутність кожної етнічно-національної меншини.

Роми є поширеною соціальною групою, й вказаний термін охоплює групи осіб багатьох напрямів, охоплює ромів, синті, кале, романічачи, Бояш/Рударі, балканські єгиптяни і східні групи (дом, лом і Абдал); такі групи, як кочівники, єніш і населення попадає під термінологію н Gens du voyage; і люди які вважають себе циганами [1]. Соціальний стереотип про цю групу є не найкращим, їх вважають злодіями, пияками, ледарями та неуками. Така

загальносоціальна думка має сталу позицію і особливо негативно впливає на представників цієї групи. Хоча з часом вони й перестали вести кочовий спосіб життя, проте проживання колективно, громадами створює додаткові елементи замкненості та недовіри до ромської групи.

Сьогодні роми все ще піддаються дискримінації, маргіналізації та сегрегації. Дискримінація широко поширена в усіх сферах суспільного та особистого життя, включаючи доступ до громадських місць, освіти, роботу, медичне обслуговування та житло. Ромська спільнота досі не розглядається як етнічна чи національна меншина в кожній країні (вказане стосується навіть країн Європейського союзу), і, таким чином, вона не користується правами, пов'язаними з цим статусом, у всіх відповідних країнах. Ефективна участь ромської меншини в суспільному житті є життєво важливим елементом усіх демократичних суспільств, але участь завжди має бути добровільною. Існує потреба зміцнити, уточнити та гармонізувати роботу в цьому напрямку.

Етнічнонаціональна політика, комунікація між органами публічної влади та громадянами були предметом аналізу наукових праць за авторством таких науков-

ців як М.Алмаші, О. Биков, Н.Бортник, В.Ковальчук, І.Жаровська, Ю.Ковний, А.Француз та інших. Питання дискримінації та конституційного захисту осіб аналізували Н. Степаненко, В. Скоморовський, Н. Оніщенко та інші. Однак проблема правового становища ромів піднімалася в науковій доктрині значно рідше. Проте така унікальна етнічнонаціональна меншина має власні особливості функціонування та співжиття, яке необхідно враховувати при встановленні засобів гарантування їх правового статусу.

Метою статті є аналіз правового статусу та соціального становища ромів в сучасних українських реаліях. Методологічним підґрунтям дослідження виступають результати опитування, що проводилися серед ромів, що проживають в закарпатському регіоні.

Однією з найбільш чисельних національних меншин є ромська меншина, що проживають у всіх регіонах країни, проте найбільше ромських громад сконцентровано у Київській, Одеській та Закарпатській областях. Отож територіальні громади цих регіонів постають перед проблемою забезпечення рівності всіх мешканців, у той же час створення безпечних місць для проживання ромів, котрі мають власну неповторну ідентичність. Проте питання інтеграції ромів є питанням, що має глобальний, міждержавний характер, з погляду державномудривої практиці є невирішене роками. Тому для цієї групи налагодження контакту та взаємодії виступає особливо проблемним юридичним питанням.

Для толерантного співіснування всіх груп, етносів, національностей та народностей на території сучасної України затребуваним юридичним фактором є повага вказаних груп до держави, її національних інтересів та територіальної цілісності. З боку ромської національної меншини відмічається нехтування всіма державними інститутами, суттєвий рівень недовіри до правоохоронної системи, органів публічної влади, правових приписів. Вони мають власну ідентичність, яку ставлять основою культурно-побутового життя, але на відміну від більшості національних меншин така ідентичність є основою їх державно-політичного сприйняття. Вказане зумовлено недовірою ромів до влади, її органів та дискримінацією їх в усіх сферах життя.

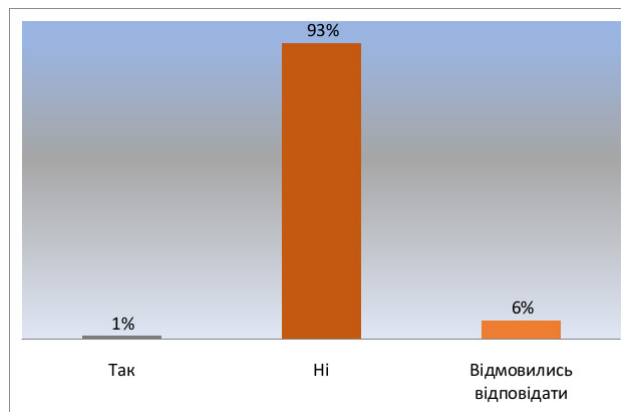
Нами проведено опитування серед дорослих чоловіків (91 особа) та жінок (87 осіб) ромської громади, що проживають у Мукачівському та Берегівському районі Закарпатської області. Опитування проводилося шляхом опитування за авторськими анкетами, що розроблені автором. Часові межі – вересень 2022 року – вересень 2024 року. До опитування долучалися тільки повнолітні особи. Статистична похибка становить – 2,5 %.

На запитання про довіру до влади домінуюча, навіть ми б використали термін «вражаюча» більшість респондентів відповіла негативно. 93% опитаних не довіряють владі, 1% довіряє, 6% – відмовилося відповідати, або не змогли визначитися з відповідями. Результати опитування наочно зображені на граф. 1

Результати нашого опитування також корелюється та підтверджуються світовими показниками. За даними опитування, що проводилося у десятих країнах Європейського союзу, щодо становища в них ромів [2] то про факт дискримінації зазначав шостий представник цієї групи тільки за останній рік, а практично кожен опитаний ром вказав, що відчував дискримінацію протягом життя у всіх сферах життя від трудової, освітньої до сфери послуг та транспорту.

В докторській дисертації Ю. Ковного знаходимо аналіз, що підтверджує нашу позицію. Автор стверджує, що «Органи державної влади, державні службовці, особливо службовці органів місцевого самоврядування мають загальноприйнятті негативні стереотипи щодо ромів. Це призводить до неналежного виконання своїх обов'язків, дискримінації ромів, ще й до розпалювання національної ворожнечі» [3, с 283].

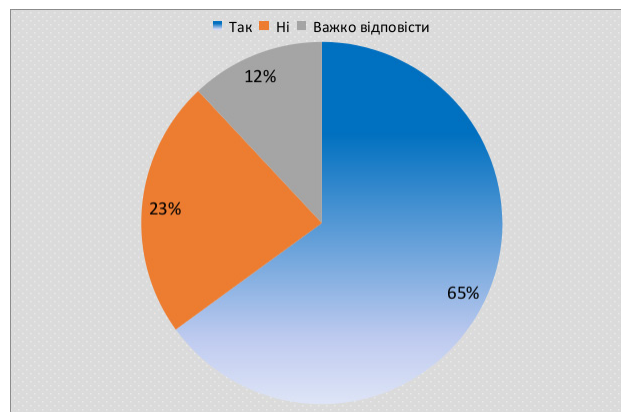
Граф. 1
Чи довіряєте ви органам державної влади?

На запитання про відчуття дискримінованості в політичному житті опитувані нами роми вказали, що відчували особисто цю проблему протягом останніх 12 місяців 65% респондентів, не визначилося з відповіддю 12%. Тільки 23% визначили, що не пригадують факту дискримінації. Детально див. граф.2

Граф. 2

Чи відчували ви дискримінацію в політичній сфері протягом останніх 12 місяців?

Отож таке негативне соціальне становище спричиняє зворотню реакцію ромів – «нехтування владними інститутами». Багато з них не мають офіційних документів, що утруднює багато відносин з органами державної влади та місцевого самоврядування.

Більш ніж двадцять років тому у своїй Рекомендації 1203 (1993) щодо ромів у Європі [4] Парламентська Асамблея підкреслила необхідність особливого захисту для досліджуваної національної меншини і засудила різні форми дискримінації, яких вони зазнають у державах-членах Ради Європи. Незважаючи на те, що міжнародні організації, національні уряди, місцеві органи влади та неурядові організації доклали великих зусиль, цілі, встановлені цією рекомендацією, були досягнуті в обмеженій мірі.

В подальшому європейська й міжнародна спільнота акцентувала увагу на питанні протидії антидержавницькій поведінці ромів. На рівні ЄС прийнято багато нормативних актів, що акцентують на визначенні проблеми. Відзначимо основні: рамкове рішення Ради щодо расизму та ксенофобії [5], яке доповнюється Директивою про права жертв [6], Планом дій ЄС проти расизму на 2020–2025 рр [7], і Стратегією ЄС щодо прав жертв (2020–2025) [8].

Серед них також доречно згадати Стратегією ЄС на період 2022 року - 2027 років, де визначено заходи боротьби з проблемою реінтеграції ромів. Серед останнього також відмітимо Плану дій ЄС проти расизму на 2020-2025 роки,

що існує як стратегічна рамка ЄС щодо ромів спрямована на надання всім ромам можливості повністю реалізувати свій потенціал. З цією метою нова ініціатива встановлює комплексний підхід, який складається з трьох компонентів: рівність з усіма іншими членами суспільства, соціальна та економічна інтеграція та участь у політичному, соціальному, економічному та культурному житті.

Таку позицію оцінюємо як дієву та комплексну, що є важливим кроком у напрямку забезпечення рівних можливостей для всіх громадян, незалежно від їхнього етнічного походження. Вона визнає той факт, що роми стикаються з багатьма системними бар'єрами, які обмежують їх доступ до освіти, зайнятості, охорони здоров'я та житла. Створюючи умови для рівності та інтеграції, ця ініціатива сприяє усуненню дискримінації та надає ромським громадам можливість повноцінно брати участь у суспільному житті.

Підхід, що складається з трьох компонентів — рівність, соціальна та економічна інтеграція, а також участь у всіх сферах життя, — є комплексним і цілеспрямованим. Зосередженість не лише на економічних аспектах, але й на політичній, соціальній та культурній залученості, дозволяє ромам відчувати свою належність до суспільства. Це особливо важливо в умовах боротьби з маргіналізацією та упередженнями.

Нарешті, така програма сприяє посиленню демократичних принципів, оскільки залучення всіх громадян до політичного та державного життя підвищує легітимність державних інститутів та створює умови для більш стійкого та справедливого розвитку. Ініціатива є прикладом інклюзивної політики, яка прагне до рівності і спільного блага.

Поряд з такою комплексною політикою, на нашу думку, слід акцентувати увагу національного нормотворця та практиків щодо сприяння комунікації між лідерами ромських національностей та територіальними меншинами.

Підвищення рівня комунікації між лідерами ромських національностей та територіальними меншинами є критичним аспектом у формуванні ефективної державної політики з інтеграції та соціальної згуртованості. Одним із

ключових викликів, з якими стикаються ромські громади, є недостатня залученість до процесу прийняття рішень на місцевому рівні. Відсутність діалогу між цими спільнотами та органами місцевої влади може призвести до ізоляції ромів та поглиблення соціальних проблем. Тому важливо, щоб національний законодавець звернув увагу на розробку нормативних механізмів для сприяння цьому діалогу та забезпечення рівноправної участі всіх груп.

На практиці така комунікація може бути досягнута через створення міжкультурних платформ та рад, до складу яких входять лідери ромських громад, представники місцевих органів влади, а також експерти з питань інтеграції меншин, вказане дозволить не тільки виявити конкретні потреби ромів, але й сприяти розумінню їхніх проблем серед ширшого кола громадськості. Більше того, такий підхід може допомогти в уникненні конфліктів та сприяти соціальній гармонії шляхом побудови довіри між громадами.

Проблеми соціального становища ромів мають давню історію й глобальний характер, не залежать від території й характерні як для України так і європейських країн. За результатами авторського опитування визначено, що соціальне становище ромів характеризується ізоляцією та ущемленням прав і свобод. Встановлено значний рівень недовіри ромами до органів публічної влади різних рівнів та соціальну стереотипізацію ромської групи, що проявляється в посиленій дискримінації за ознакою національності.

Вказано, що європейські та міжнародні стандарти рівності та недискримінації приділяють значну увагу запобіганню та протидії дискримінації ромів, проте це не зумовлює покращення соціального становища ромської громади та суттєвого зниження проблеми.

Акцентовано увагу на затребуваності такого адміністративного заходу як співпраця на муніципальному рівні. Підвищення рівня комунікації між лідерами ромських національностей та територіальними меншинами є критичним аспектом у формуванні ефективної державної політики з інтеграції та соціальної згуртованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Council of Europe. Descriptive glossary of terms related to Roma issues, Strasbourg, Council of Europe, 18 May 2012 URL: https://childrenofprisoners.eu/wp-content/uploads/2019/11/Glossary_Roma_18May2012_CoE.pdf
2. Roma in 10 european countries. Roma Survey 2021 – Main results. Vienna, 2022. P. 14 URL: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2022-roma-survey-2021-main-results_en.pdf . С. 13
3. Ковний Ю.Є. Державна етнонаціональна політика в Україні: теоретико-правове дослідження. Дис. на здоб. ступ. доктора юридичних наук. Львів. 2014. URL: <https://lpnu.ua/sites/default/files/2024/dissertation/27472/kinc-disertaciya-kovniy-1.pdf> С. 283
4. Recommendation 1203 (1993). Gypsies in Europe. 2 February 1993. URL: <https://assembly.coe.int/nw/xml/Xref/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=15237&lang=en>
5. Council of the European Union (2008), Council Framework Decision 2008/913/ JHA of 28 November 2008 on combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law, OJ 2008 L 328.
6. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and of the Council of 25 October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA, OJ 2012 L 315.
7. European Commission. A Union of equality: EU anti-racism action plan 2020-2025, COM(2020) 565 final, Brussels, 18 September 2020.
8. European Commission. EU Strategy on victims' rights (2020-2025), COM(2020) 258 final, Brussels, 24 June 2020.